

**SIGNIFIKAN PENEMUAN GENDANG GANGSA
TIMBANG DAYANG DI SABAH DALAM
KONTEKS ARKEOLOGI SERANTAU**

NORDIANA NASUHA MOLINKA

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

**FAKULTI SAINS SOSIAL DAN KEMANUSIAAN
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH
2022**

**SIGNIFIKAN PENEMUAN GENDANG GANGSA
TIMBANG DAYANG DI SABAH DALAM
KONTEKS ARKEOLOGI SERANTAU**

NORDIANA NASUHA MOLINKA

**TESIS INI DIKEMUKAKAN UNTUK
MEMENUHI SYARAT MEMPEROLEHI IJAZAH
DOKTOR FALSAFAH**

**FAKULTI SAINS SOSIAL DAN KEMANUSIAAN
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH
2022**

UNIVERSITI MALAYSIA SABAH
BORANG PENGESAHAN STATUS TESIS

JUDUL : **SIGNIFIKAN PENEMUAN GENDANG GANGSA TIMBANG DAYANG DI SABAH DALAM KONTEKS ARKEOLOGI SERANTAU**

IJAZAH : **DOKTOR FALSAFAH KEMANUSIAAN**

BIDANG : **SEJARAH**

Saya **NORDIANA NASUHA MOLINKA** sesi **2016-2022** mengaku membenarkan tesis doktoral ini disimpan di Perpustakaan Universiti Malaysia Sabah dengan syarat-syarat kegunaan seperti berikut:

1. Tesis ini adalah hak milik Universiti Malaysia Sabah.
2. Perpustakaan Universiti Malaysia Sabah dibenarkan membuat salinan untuk tujuan pengajian sahaja.
3. Perpustakaan dibenarkan membuat salinan tesis ini sebagai bahan pertukaran institusi pengajian tinggi.
4. Sila tandakan

SULIT

(Mengandungi maklumat yang berdarjah keselamatan atau kepentingan Malaysia seperti yang termaktub di dalam AKTA RAHSIA 1972)

TERHAD

(Mengandungi maklumat TERHAD yang telah ditentukan oleh organisasi/badan di mana penyelidikan dijalankan)

TIDAK TERHAD

NORDIANA NASUHA MOLINKA
DA1611003T

Disediakan Oleh,

 ANITA BINTI ARSAD
PUSTAKAWAN KANAN
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

(Tandatangan Pustakawan)

Tarikh : 22 Ogos 2022

(En. Baszley Bee Bin Basrah Bee)
Penyelia Utama

PENAKUAN

Karya ini adalah hasil kerja saya sendiri kecuali nukilan, ringkasan dan rujukan yang tiap-tiap satunya telah saya jelaskan sumbernya.

24 Januari 2022

Nordiana Nasuha Molinka
DA1611003T

UMMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

PENGESAHAN

NAMA : **NORDIANA NASUHA MOLINKA**
NOMBOR MATRIK : **DA1611003T**
TAJUK : **SIGNIFIKAN PENEMUAN GENDANG GANGSA
TIMBANG DAYANG DI SABAH DALAM KONTEKS
ARKEOLOGI SERANTAU**
IJAZAH : **DOKTOR FALSAFAH KEMANUSIAAN**
BIDANG : **SEJARAH**
TARIKH VIVA : **24 JANUARI 2022**

DISAHKAN OLEH;
UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH
Tandatangan

1. PENYELIA UTAMA:

Encik Baszley Bee Bin Basrah Bee

2. PENYELIA BERSAMA:

Dr. Maureen De Silva

PENGHARGAAN

Syukur ke hadirat Ilahi kerana memberikan berkat dan kekuatan dari mula sehingga selesai tesis ini.

Ucapan ribuan terima kasih kepada En. Baszley Bee B. Basrah Bee (penyelia utama) dan Dr. Maureen (penyelia kedua) kerana banyak memberikan bantuan, nasihat, dorongan sepanjang proses menyiapkan tesis ini. Terima kasih atas segala perkongsian pendapat, maklumat dan perbincangan berkaitan penyelidikan ini. Tidak lupa juga, kepada Dr. Zainuddin Baco kerana banyak memberikan teguran dan nasihat. Terima kasih juga kepada Alexzander Ginli, Manual Damilan, Jaswin Jelinus, Nurul Mardhiah Ahmad Lotfee, Amy Azuan Abdullah, Aping Sajok dan Any Farina Manzes kerana bersama-sama di UPark, UMS (sebelum pandemik). Terima kasih juga kerana sentiasa memberikan semangat dan bimbingan serta tunjuk ajar sepanjang pengajian ini. Jasa kalian sentiasa dikenang.

Jutaan terima kasih buat seluruh ahli keluarga dan saudara mara kerana banyak memberikan sokongan moral, dorongan dan juga kata-kata semangat sepanjang pengajian ini. Ucapan teristimewa untuk bapa saya (Molinka Buling) yang menjadi tulang belakang dan pencetus semangat sepanjang pengajian berlangsung. Tidak lupa juga buat ibu saya (Juliah Inotol), suami (Yuslee) dan adik-beradik saya (Norliah, Norlina, Meklose (mendiang), Macklen dan Mecktin) terima kasih kerana sentiasa memahami dan sentiasa ada pada waktu saya memerlukan. Terima kasih kerana sentiasa bersabar dengan keadaan dan sentiasa menghulurkan bantuan ketika perlu. Buat anak-anak, Avanus, Beuthiya dan Claylan kamulah sumber kekuatan untuk terus berusaha menyiapkan tesis ini. Semoga anugerah damai dan kesihatan milik anda semua.

Akhir sekali, terima kasih kepada semua yang terlibat secara langsung ataupun tidak langsung kerana telah membantu saya dalam mendapatkan maklumat serta data yang saya perlukan dalam tesis ini. Begitu juga dengan pihak Unit Arkeologi, Muzium Sabah diketuai oleh En. Peter Molijol (sebelum bersara) dan En. Affendy Rahmat, Peter Koon dan Muzium Terengganu (En. Azuan Bin Harun). Demikian juga buat Dr. Noel Hildago dan Jutinach Bowonsachoti sudi berkongsi artikel. Hanya Tuhan yang mampu membalas jasa kalian dan semoga Tuhan memberikan rahmat dan berkat kepada semua. Amin.

Nordiana Nasuha Molinka
24 Januari 2022

ABSTRAK

Kajian ini dilakukan hanya tertumpu kepada gendang gangsa yang ditemui di Sabah sahaja iaitu gendang gangsa Timbang Dayang (GGTD), Pulau Banggi, Kudat, Sabah. Fokus kajian adalah mengkaji dan menilai semula rupa bentuk sebenar dan motif serta pola hiasan artifak GGTD yang telah mengalami kerosakkan lebih daripada 70% akibat rapuh dan kesan patina serta tanah yang tidak dibersihkan. Selain itu juga, isu fungsi artifak GGTD terus menjadi misteri sehingga kini walaupun telah dipamerkan kepada umum. Oleh itu, pengetahuan mengenai fungsi adalah penting kerana ia merupakan gendang tunggal di bahagian Malaysia Timur. Kajian ini juga merungkakan mengenai kedudukan dan perkaitan artifak GGTD dengan artifak gendang gangsa yang lain di Asia Tenggara. Kajian sedemikian amat signifikan dalam menyelesaikan isu asal-usul artifak GGTD dan keberadaanya di Timbang Dayang, Pulau Banggi. Pendekatan yang digunakan dalam kajian adalah kaedah arkeologi iaitu melibatkan proses rekonstruksi replika artifak dan secara 3D imej terhadap artifak GGTD. Hasil dapatan kajian mendapati bahawa GGTD merupakan gendang gangsa dalam klasifikasi Heger I dan berada dalam keluarga gendang gangsa Dongson. Walau bagaimanapun, artifak GGTD adalah berbeza dengan artifak gendang gangsa yang lain kerana mempunyai ciri-cirinya yang tersendiri.

UMMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

ABSTRACT

SIGNIFICANCE OF THE DISCOVERY OF TIMBANG DAYANG BRONZE DRUM IN SABAH IN REGIONAL ARCHAEOLOGY CONTEXT

This study focuses on bronze drum found in Sabah namely the bronze drum of Timbang Dayang (GGTD), Pulau Banggi, Kudat, Sabah. The study aims to analysis and reassess the actual form and motifs aswell as decorative patterns of GGTD artefact that have suffered more than 70% damaged due of the brittleness, patina and uncleaned soil. Moreover, issue pertaining to the function of GGTD artifact continues to be mystery to this day despite having been exhibited to public. Therefore, knowledge of the function is important as it is the only drum to be found in East Malaysia. This study aslo elaborates on the position and relevance of GGTD artifact with other bronze drum artifacts in Southeast Asia. Such a study is significant in resolving issue on th origin of GGTD artifact aand its presence in Timbang Dayang, Banggi Island. The approach used in the study is an archaeological method that involves the process of reconstruction and replication and 3D image of GGTD artifact. The result of the study reveal that GGTD artifact is bronze drum in Heger I classification and is in the Dongson drum family. However, the GGTD artifact is different from other bronze drum artifacts because it has individual characteristics.

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

SENARAI KANDUNGAN

	Halaman
TAJUK	i
PENGAKUAN	ii
PENGESAHAN	iii
PENGHARGAAN	iv
ABSTRAK	v
<i>ABSTRACT</i>	vi
SENARAI KANDUNGAN	vii
SENARAI JADUAL	xi
SENARAI RAJAH	xii
SENARAI FOTO	xiii
SENARAI PETA	xvii
SENARAI SINGKATAN	xviii
SENARAI GLOSARI	xix
SENARAI LAMPIRAN	xx
BAB 1: PENGENALAN KAJIAN	
1.1 Pengenalan	1
1.2 Permasalahan Kajian	1
1.3 Objektif Kajian	4
1.4 Sorotan Literatur	5
1.4.1 Kajian Gendang Gangsa di Asia Tenggara	10
1.4.2 Malaysia	13
1.5 Kepentingan Kajian	15
1.6 Skop Kajian	18
1.7 Metodologi Kajian	18
1.7.1 Kaedah Perpustakaan	19
1.7.2 Kaedah Temubual	20
1.7.3 Rekonstruksi dan Replika	20
1.7.4 Seriasi	21
1.7.5 Interpretasi	22
1.8 Pembahagian Bab	23
1.9 Kesimpulan Bab	24

BAB 2: LATAR BELAKANG KAJIAN

2.1	Pengenalan	26
2.2	Kajian Gendang Gangsa Di Asia Tenggara	26
2.3	Klasifikasi Gendang Gangsa Mengikut Heger	31
2.4	Jumpaannya Gendang Gangsa di Asia Tenggara	37
2.4.1	Jumpaannya Gendang Gangsa di Malaysia	39
2.4.2	Jumpaannya Gendang Koleksi Muzium di Malaysia	43
2.4.3	Jumpaannya Gendang di Sabah	47
2.5	Teknologi pembuatan Gendang Gangsa di Asia Tenggara	54
2.6	Kesimpulan Bab	57

BAB 3: TIPOLOGI GGTD

3.1	Pengenalan	60
3.2	Tapak Timbang Dayang	60
3.2.1	Tulang Manusia	64
3.2.2	Gendang Gangsa	65
3.2.3	Tembikar	68
3.2.3	Manik	70
3.3	Ciri-ciri Fizikal GGTD	72
3.3.1	Timpanum	72
3.3.2	Mantle	75
3.4	Konservasi dan Rekonstruksi Artifak GGTD	79
3.4.1	Replika Artifak GGTD	81
3.4.2	Imej 3D Artifak GGTD	93
3.5	Kesimpulan Bab	98

BAB 4: GENDANG GANGSA TIMBANG DAYANG DI DALAM KEBUDAYAAN DONGSON DI ASIA TENGGARA

4.1	Pengenalan	101
4.2	Motif dan Hiasan GGTD	101
4.2.1	Motif Bintang	104
4.2.2	Motif Lingkaran Bulatan	105
4.2.3	Ruang Kosong	109
4.2.4	Motif Tangga	110

4.2.5	Motif Tali	112
4.3	Analisis Terhadap Penentuan Motif dan Hiasan Gendang	115
4.4	Klasifikasi Artifak GGTD	121
4.4.1	Seriasi	123
4.4.2	Penentuan Klasifikasi GGTD	134
4.4.3	Perbandingan GGTD, Gendang Pejeng dan Gendang Moko	141
4.4	Kesimpulan Bab	149

**BAB 5: PERANAN DAN FUNGSI ARTIFAK GENDANG GANGSA
TIMBANG DAYANG**

5.1	Pengenalan	151
5.2	Peranan dan Fungsi Gendang Gangsa di Asia Tenggara	151
5.2.1	Fungsi dan Peranan Umum	152
5.2.2	Fungsi dan Peranan Khusus	160
5.3	Fungsi dan Peranan Artifak GGTD	173
5.4	Diaspora Gendang Gangsa di Asia Tenggara	178
5.4.1	Faktor Penyebaran Gendang Gangsa di Asia Tenggara	180
5.4.2	Diaspora Heger I	185
5.4.3	Diaspora Heger II	187
5.4.4	Diaspora Heger III	190
5.4.5	Diaspora Heger IV	191
5.4.6	Diaspora GGTD	192
5.5	Bengkel pembuatan Gendang Gangsa di Asia Tenggara	196
5.5.1	Utara Vietnam	196
5.5.2	Bali, Indonesia	197
5.6	Kesimpulan Bab	200

BAB 6: ISU DAN POLEMIK DALAM KAJIAN GENDANG GANGSA

6.1	Pengenalan	204
6.2	Isu Kajian Gendang Gangsa di Asia Tenggara	204
6.2.1	Isu Istilah 'Dongson'	205
6.2.2	Isu Pentarikan	211
6.2.3	Isu Komposisi Kimia	213
6.2.4	Isu Pengamal Pertama dan Gendang Pertama	214

6.3	Isu Motif dan Hiasan	217
6.3.1	Isu Bintang atau Matahari?	218
6.4	Isu Kajian Artifak GGTD	222
6.4.1	Isu Pemuliharaan dan Konservasi Artifak GGTD	223
6.4.2	Isu Pengkelasan Gendang	225
6.4.3	Siapakah Pemilik Tapak Timbang Dayang	226
6.5	Kesimpulan Bab	228
BAB 7: KESIMPULAN KAJIAN		230
BIBLIOGRAFI		239
LAMPIRAN		252

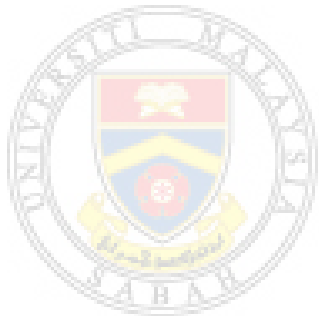
UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

SENARAI JADUAL

	Halaman
Jadual 1.1: Senarai Penerbitan / Seminar Mengenai Artifak GGTD	16
Jadual 2.1: Klasifikasi Gendang Gangsa di Asia Tenggara dan China	28
Jadual 2.2: Klasifikasi Gendang Gangsa menurut Heger dan Imamura	32
Jadual 2.3: Senarai Gendang Gangsa yang Ditemui di Malaysia	41
Jadual 2.4: Senarai Gendang Koleksi Muzium di Malaysia	44
Jadual 2.5: Senarai Gendang Moko yang dijumpai di Sabaj	49
Jadual 2.6: Kluster Gendang Gangsa di Asia Tenggara	59
Jadual 3.1: Alat dan Peralatan Pembuatan Replika GGTD	83
Jadual 3.2: Saiz Anggaran Artifak GGTD	85
Jadual 3.3: Perbandingan antara Replika dan Pengimejan 3D Artifak GGTD	99
Jadual 4.1: Maksud yang Terdapat pada Motif Artifak GGTD	114
Jadual 4.2: Gendang Gangsa Heger I dengan Motif Asas	119
Jadual 4.3: Variasi Corak dan Motif Gendang Gangsa Heger I	120
Jadual 4.4: Perbezaan Tipologi Gendang Gangsa yang Terlibat dalam Seriasi	129
Jadual 4.5: Saiz Gendang Gangsa Mengikut Kempers, 1988	133
Jadual 4.6: Saiz Gendang Gangsa dalam Kajian Seriasi	139
Jadual 4.7: Klasifikasi Gendang Gangsa Terpilih dalam Kajian Seriasi	142
Jadual 4.8: Perbandingan antara GGTD, Gendang Pejeng dan Gendang Moko	144
Jadual 5.1: Masyarakat Pengamal Gendang Gangsa	179
Jadual 5.2: Kluster Gendang di Asia Tenggara	188
Jadual 6.1: Gendang Gangsa di Malaysia yang mempunyai Data XRF	215
Jadual 6.2: Jumlah Bucu Bintang dan Maksud secara Umum	221

SENARAI RAJAH

	Halaman
Rajah 1.1: Zaman Logam	6
Rajah 1.2: Metodologi kajian terhadap GGTD	22
Rajah 2.1: Genealogi Gendang Gangsa	36
Rajah 3.1: Pembahagian Segmen Pada Timpanum GGTD	74
Rajah 3.2: Pembahagian Seksyen Pada Mantle Gendang Gangsa	75
Rajah 4.1: Gambaran Perbezaan Ketara Pada Saiz Timpanum Gendang Gangsa	137
Rajah 4.2: Gambaran Perbezaan Saiz Mantle Artifak Gendang Gangsa	138
Rajah 5.1: Teori Bronson	181
Rajah 5.2: Teori Bronson oleh Manguin (2002)	182

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

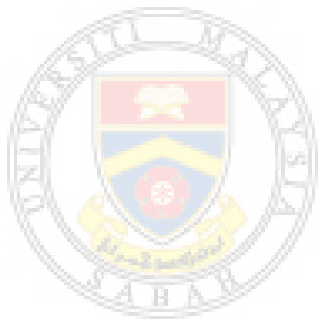
SENARAI FOTO

	Halaman
Foto 2.1: Cowrie Vessel Container dari Perkuburan 71 Shizaishan	30
Foto 2.2: Bentuk Gendang Gangsa	35
Foto 2.3: Gendang Evans	50
Foto 2.4: Gendang Woolley	52
Foto 2.5: Gendang Inanam	53
Foto 2.6: Proses Membuat Gendang Gangsa menggunakan Teknik <i>Lost Wax</i>	55
Foto 2.7: Inti Gendang	56
Foto 2.8: Proses Meletakkan Kepingan Lilin pada Acuan Inti Gendang	56
Foto 2.9: Proses Menuang Logam dalam Acuan Gendang	58
Foto 3.1: Pintu Gua yang Sempit di Tapak Timbang Dayang	62
Foto 3.2: Keadaan Gua Tapak Timbang Dayang yang Sempit	62
Foto 3.3: Keadaan Ruang Gua Tapak Timbang Dayang	63
Foto 3.4: Kajian Ekskavasi Penyelamatan dilakukan	63
Foto 3.5: Tulang Manusia yang Ditemui dalam Tapak Timbang Dayang	64
Foto 3.6: Pecahan Artifak GGTD yang Bersaiz Besar	66
Foto 3.7: Pecahan Artifak GGTD	68
Foto 3.8: Bentuk Pemegang Artifak GGTD	67
Foto 3.9: Bahagian Pemegang Gendang yang Hilang	67
Foto 3.10: Koleksi Tembikar dari Tapak Arkeologi Timbang Dayang	69
Foto 3.11: Tembikar Tanah Liat dari Tapak Gua Timbang Dayang	70
Foto 3.12: Koleksi Manik dari Tapak Gua Timbang Dayang	71
Foto 3.13: Gambar Permukaan Timpanum Artifak GGTD	73
Foto 3.14: Kesan Goresan pada Motif Bintang	74
Foto 3.15: Lakaran Graf Artifak GGTD	82
Foto 3.16: Alat Pengukir Yang Digunakan	84

Foto 3.17:	<i>Hardening Clay</i> dan Plastisin yang Digunakan Dalam Proses Membuat Replika	84
Foto 3.18:	Plastisin Dilekatkan pada <i>Mounting Board</i>	86
Foto 3.19:	<i>Hardening Clay</i> dibentuk sebagai Timpanum Replika GGTD	86
Foto 3.20:	Proses Mengukir Dilakukan pada Permukaan Acuan <i>hardening Clay</i>	87
Foto 3.21:	Bahagian Timpanum Replika GGTD yang telah Siap Diukir	87
Foto 3.22:	Kain Lembab Diletakkan Sepanjang Masa untuk Mengelakkan <i>Hardening Clay</i> Menjadi Keras	88
Foto 3.23:	Replika Gendang Gangsa yang telah Dicantumkan	89
Foto 3.24:	Bahagian Timpanum Replika Artifak GGTD yang telah Siap	90
Foto 3.25:	Bahagian Timpanum Replika Artifak GGTD yang telah Siap	90
Foto 3.26:	Mantle Replika Artifak GGTD	91
Foto 3.27:	Bahagian Putih adalah Bahagian Artifak Asal yang Hilang	91
Foto 3.28:	Replika Artifak GGTD pada Bahagian A	92
Foto 3.29:	Replika Artifak GGTD pada Bahagian B	92
Foto 3.30:	<i>Close-up</i> Artifak GGTD secara 3D Imej	94
Foto 3.31:	Bentuk Artifak GGTD secara 3D Imej	95
Foto 3.32:	Bentuk Artifak GGTD Secara 3D Imej Bahagian A	96
Foto 3.33:	Bentuk Artifak GGTD Secara 3D Imej Bahagian B	96
Foto 3.34:	Bentuk Artifak GGTD Secara 3D Imej Bahagian C	97
Foto 3.35:	Bentuk Artifak GGTD Secara 3D Imej Bahagian D	97
Foto 3.36:	Bentuk Timpanum Artifak GGTD Secara 3D Imej	98
Foto 4.1:	Lakaran Motif pada Artifak GGTD	103
Foto 4.2:	Motif Matahari pada bahagian Tengah Timpanum GGTD	106
Foto 4.3:	Motif Bulatan pada Segmen B timpanum GGTD	108
Foto 4.4:	Motif yang terdapat pada Mantle Artifak GGTD	108
Foto 4.5:	Motif yang terdapat pada Timpanum Artifak GGTD	111

Foto 4.6:	Gendang Ngoc Lu I	122
Foto 4.7:	Gendang Gangsa Timor-Leste yang Bersaiz Besar	122
Foto 4.8:	Gendang Sambas I	124
Foto 4.9:	Gendang Sambas II	124
Foto 4.10:	Lakaran timpanum dan Mantle Gendang Klang	125
Foto 4.11:	Lakaran Gendang Ongbah 88	126
Foto 4.12:	Lakaran Timpanum Gendang Khu Bua	126
Foto 4.13:	Lakaran Mantle Gendang Khu Bua	127
Foto 4.14:	Artifak Gendang Gangsa Labuan Meringgai	127
Foto 4.15:	Pembahagian Klasifikasi Gendang Gangsa berdasarkan Profail Bentuk	136
Foto 4.16:	Perbandingan Ukuran Saiz antara GGTD, Gendang	146
Foto 4.17:	Pejeng dan Gendang Moko	148
Foto 4.18:	Gendang Heger I ditarik dan Gendang Pejeng Gendang Heger I dan Gendang Pejeng dimampatkan	148
Foto 5.1:	<i>Miniature Drum</i> menggantikan Gendang Gangsa sebagai Barangan Kiriman Kematian	162
Foto 5.2:	<i>Miniature Drum</i> di Kepulauan Indonesia	163
Foto 5.3:	Ilustrasi menunjukkan Asemblaj Artifak dan Gendang Terbalik dalam Tapak Pengkebumian	165
Foto 5.4:	Ilustrasi Gendang Sambas I dan Sambas II yang ditemui Secara Bertindih	165
Foto 5.5:	Ilustrasi Asemblaj Artifak Gendang bertindan dan terbalik di Xilin, China	166
Foto 5.6:	Ilustrasi Asemblaj Artifak Gendang Pejeng dan Gendang Dongson	166
Foto 5.7:	Ilustrasi Bergambar Berkaitan dengan Cara Memalu Gendang Heger III menggunakan Stik Bambu	168
Foto 5.8:	Gendang Gangsa Selayar dengan Kesan Tebukan Lubang pada Bahagian Bahu dan Kaki	174
Foto 5.9:	Contoh Gendang Gangsa dengan Kesan Tebukan yang sedikit	174

Foto 5.10:	Kesan Lubang Pada Permukaan Timpanum Artifak GGTD	177
Foto 5.11:	Pecahan Acuan Gendang Gangsa di Lung Khe, Vietnam	198
Foto 5.12:	Pecahan Acuan Gendang Gangsa ditemui dalam tapak ekskavasi	198
Foto 5.13:	Pecahan Acuan Gendang Pejeng di Manuaba, Sembiran	200

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

SENARAI PETA

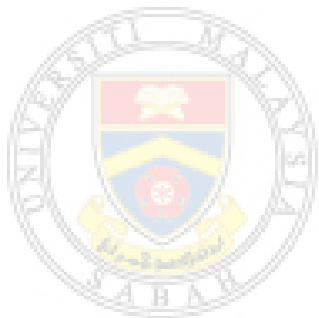
	Halaman
Peta 3.1: Kedudukan Tapak Arkeologi Timbang Dayang	61
Peta 5.1: Taburan Jumpaan Gendang dan Laluan Perdagangan di Asia Tenggara	186
Peta 5.2: Kluster Heger I oleh Calo	189

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

SENARAI SINGKATAN

DNA	-	<i>Deoxyribonucleic Acid</i>
GGTD	-	Gendang Gangsa Timbang Dayang
XRF	-	<i>X-ray fluorescence</i>
XRD	-	<i>X-Ray Diffraction</i>
SEM-EDx	-	<i>Scanning Electron Microscopy (SEM) with Energy Dispersive X-Ray Analysis (EDX)</i>
JMBRAS	-	<i>Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society</i>

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

SENARAI GLOSARI

- Artifak - Bukti tinggalan masyarakat di sesebuah tapak arkeologi.
- Ekskavasi - Proses ilmiah dengan cara mengorek atau menggali tanah secara sistematik bagi mendapatkan data arkeologi.
- In-situ* - Tapak arkeologi yang tidak terganggu.
- Konservator - Profesion dalam muzium yang bertanggungjawab dalam menjaga, merawat dan memulihara artifak atau tapak bersejarah (arkeologi).
- Klasifikasi - Pengkelasan atau kumpulan artifak yang mempunyai ciri-ciri yang sama dan mempunyai perbezaan yang sedikit.
- Kronometrik - Mutlak dan saintifik.
- Mantle - Bahagian badan gendang gangsa.
- Pentarikanhan - Usia sesebuah tapak atau artifak areologi yang ditentukan menggunakan kaedah saintifik atau secara relatif.
- Periodisasi - Ruang masa dalam kebudayaan tertentu.
- Relatif - Pentarikanhan tapak atau artifak dengan cara perbandingan tipologi dengan tapak atau artifak lain tanpa melibatkan kaedah saintifik.
- Timpanum - Bahagian permukaan rata untuk dipalu pada gendang gangsa.

SENARAI LAMPIRAN

	Halaman
Lampiran A: Koleksi Heger I di Malaysia	254
Lampiran B: Koleksi Heger II di Malaysia	257
Lampiran C: Koleksi Heger III di Malaysia	258
Lampiran D: Koleksi Gendang Tidak Dikenalpasti di Malaysia	260

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

BAB 1

PENDAHULUAN

1.1 Pengenalan

Pemilihan artifak Gendang Gangsa Timbang Dayang (GGTD) yang ditemui di Tapak Arkeologi Timbang Dayang, Pulau Banggi, Kudat, Sabah sebagai fokus utama dalam kajian ini adalah signifikan kerana artifak berkenaan merupakan gendang gangsa tunggal unik dan mempunyai ciri-ciri tersendiri yang ditemui di Malaysia Timur selain beberapa gendang gangsa yang ditemui di kawasan selatan Borneo iaitu di Kalimantan, Indonesia. Artifak gendang gangsa merupakan salah satu artifak penting dalam sesebuah tapak arkeologi yang mewakili era zaman Gangsa Akhir berlangsung. Perbincangan dalam bab ini adalah mengenai latar belakang artifak GGTD dalam menilai dan mengisi lompang kekosongan kajian gendang gangsa di Malaysia khususnya. Perbincangan mengenai permasalahan kajian dan objektif kajian juga dilakukan bagi melihat sejauhmanakah kepentingan dan bernilainya artifak tersebut. Pembahagian bab demi bab turut dijelaskan bagi memberikan penjelasan dan sedikit maklumat secara umum.

1.2 Permasalahan Kajian

Artifak GGTD dijumpai secara tidak sengaja oleh penduduk Pulau Banggi sebelum diserahkan kepada pihak Muzium Sabah semasa survei tapak arkeologi di kawasan Pulau Banggi dilakukan oleh kumpulan penyelidik dari Unit Arkeologi Muzium

Sabah.¹ Oleh yang demikian, data dan maklumat artifak gendang ini tidak mempunyai rekod yang sistematik secara *in-situ*. Walau bagaimanapun, ekoran daripada jumpaan artifak GGTD tersebut satu siri ekskavasi penyelamatandilakukan di tapak tertutup di kawasan Bukit Timbang Dayang, Pulau Banggi oleh Jabatan Muzium Sabah pada tahun Ogos 1994 memberikan data dan maklumat berkaitan fungsi tapak. Penemuan jumpaan seperti serpihan gendang gangsa, tulang manusia, tembikar dan manik menjustifikasikan fungsi tapak sebagai gua pengebumian.

Artifak GGTD kini diletakkan di dalam Muzium Sabah untuk tontonan umum. Walau bagaimanapun, artifak tersebut dipamerkan dalam keadaan yang masih mempunyai kesan tanah yang melekat pada keseluruhan artifak dan tidak mengalami proses pemulihan yang sempurna bagi memperlihatkan ciri istimewa artifak gendang gangsa berkenaan. Akibatnya, audien tidak dapat melihat dengan jelas gendang tersebut kerana bentuk artifak yang agak daif. Selain itu, para pengunjung juga tidak dapat melihat nilai dan keistimewaan artifak berkenaan dipamerkan kerana keadaan GGTD yang kurang menyerlah kerana kesan kotoran yang masih terdapat pada permukaan artifak.

Secara umumnya, artifak GGTD telah mengalami kerosakkan hampir 70% akibat daripada kesan luluhawa, patina dan kesan goresan.² Pada bahagian timpanum terdapat permukaan yang hilang, kesan haus, kesan goresan dan kikisan. Bahagian *mantle* (badan) gendang gangsa pula lebih daripada separuh badan telah hilang dan haus. Artifak tersebut berwarna hijau keperangan kerana diselaputi patina dan tanah pada bahagian permukaan turut memberikan kesan kasar dan menggerutu.³

¹ Artifak GGTD ditebus melalui pembelian (sejumlah wang ringgit) daripada seorang penduduk yang tinggal di Pulau Banggi. Temubual Peter Koon, Mantan Ketua Unit Arkeologi, Muzium Sabah. 23 Ogos 2021, 8.00pm (*Google Meet*).

² Fail Muzium Sabah. ARK P1/08 – Timbang Dayang.

³ *Ibid.*